

КОРОТКИМ в історичному вимірі був час діяльності соцініан в Гоцці та Бабині першої половини XVII ст., проте після них залишились глибокі і добрі сліди. Зокрема, в царині освіти, науки, культури. Та й українству вони прислужилися, сприяючи становленню українського письменства, української мови, видаючи наукові праці по-українсьому.

Скоріше за все Гоцанський соцініанський колегіум відкрився в містечку 1600 р. Цілком ймовірно, що його будинок знаходився неподалік замку Гойських, в південно-західній частині сучасної Гоцці, можливо, біля Свято-Михайлівської церкви. Можна припустити, що Гойські, надавши приміщення колегіуму, за допомогою ариан заснували й бібліотеку, позаяк книги були дорогими і більшість учнів не могла їх придбати.

Враховуючи соціальний стан Речі Посполитої, можна стверджувати, що в школі вчилися діти міщан, дрібної і середньої шляхти, а сам заклад набув популярності не лише поміж волинян, а й українських та білоруських дітей і, либонь, навіть католиків.

Посилаючись на дані протестантських та єзуїтських шкіл, можемо констатувати, що в колегіумі навчалось до 200 учнів. Оскільки в тодішній Гоцці налічувалось бл. 150 дворів, то, ймовірно, існував і гуртожиток на кшталт православних бурсаків. Певне житло надавалося також викладачам, позаяк це були вчені з європейським ім'ям.

Навчальний процес у Гоцці будувався за Ракувським статутом (Ракув — польське місто на Радомщині). З Ракувської соцініанської академії надходили і підручники.

Викладалися "сім вільних мистецтв" — граматика, арифметика, геометрія, астрономія, музика, риторика й діалектика. Дві останні дисципліни доповнювалися відповідно поетикою та філософією і логікою.

Крім того, гоцанські учні вивчали етику, можливо, політику, медицину. Теологічний клас (викладання теології — ознака академії) готував соцініанських проповідників та вчителів для усієї Речі Посполитої. Правда, він функціонував з 1638 р.

Аналізуючи структуру тогочасного навчання, можна припустити, що колегіум мав всім класів — чотири нижчі (граматичні), 2 середні (гуманітарні), 2 вищі (філософський і богословський). Вихованці граматичних і гуманітарних класів називали ругер (дитина), а слухачі філософського й богословського, як і в університетах, мали звання studiosus чи спудей (студент).

Викладання велось на основі граматики Альваре-

свої посібники.

Гоцанський колегіум не стояв осторонь міжконфесійної боротьби. Випробуваною зброєю соцініан було слово — проповідь і книга.

Хоч на 1639 р. припадає формальна заборона арианської секти в Гоцці, однак тамтешній соцініанський колегіум існував ще, ймовірно, до 1644 р.

Крім Гоцанської, на теренах краю функціонувала ще й Бабинська соцініанська школа. Одночасно тут діяла арианська громада. Відомо, що місцевий пан Василь Бабинський, який перейшов із православ'я в соцініанство, перетворив старовинну православну церкву, де були поховані його пращури, на молитовний будинок для єдиновірців.

Недалеко від Бабина знаходились маєтки пана

дворі короля Стефана Баторія, ходив у його улюблених, що відкривало шлях до блискучої кар'єри. Але 1577 р. Любенецький переходить в арианство і полишає двір. Нову віру прийняли і його брати Станіслав та Криштоф, які теж стали авторитетними діячами соцініанства.

попри це, Моршковському, котрий був тоді пастором, усе ж вручили позов до суду за звинуваченням «у розповсюдженні арианської секти в Ляховцях». Це був перший випадок притягнення до суду за пропаганду арианства.

Щодо Петра Стоїнського (Статоріуса-Стоїнсько-

До 850-ліття Гоцці

З проповіддю і книгою

Ягодинського, соцініанина, на якого 1639 р. надійшла скарга, що він «з блюзнірською метою наказав підрубати хрест з розп'яттям, що стояв на вгоні містечка Гоцці».

А тепер щодо персоналії. Арианську громаду в Гоцці, як відомо, створив її дідич Гаврило Гойський, а заснування тут соцініанських зборів припадає на 1600 р.

1602 р. датована перша згадка про школу. Тоді ж Григорій Отреп'єв (майбутній російський цар Лжедмитрій I) «с'їхав в Гоццю в город к пану Госкому да в Гоцце иначеское платие с себя скинул и учинился миранином, и учал в Гоцце учитися в школе полатински, и по-польски, и лютеранской грамоте».

Польської мови, до слова, Отреп'єва навчав у Гоцці Матвій Твердохліб, колишній чернець Артемії, з котрим він опісля полишив містечко, виїхавши до Брагіна. 1605 р. Твердохліб очолив соцініанське посольство до Москви, описавши це після 1630 р.

у книзі «Подорожній московський». 1618 р. він уже був міністром (пастором) у Киселині на Волині. Про це засвідчує запис у «Штамбуху» Андрія Любенецького, мова про якого піде нижче. Упродовж 30 літ Твердохліб проповідував у киселинській громаді. Професорував він і в Ракувській та Киселинській академіях. В останній — після того, як 1638 р. заклад у Ракуві закрили.

В Гоцці важливі посади обіймав і Андрій Любе-

нецький. Опісля бачимо Андрія Любенецького поміж керівників арианських зборів у Сміглі та Хмільнику. Він бере активну участь у релігійних диспутах, де виявляє високу ерудицію та ораторський хист. Це зближує Любенецького з основоположником віровчення соцініан Фаустом Социном.

У 1600 р., на запрошення Гаврила Гойського, Любенецький став проповідником, а згодом міністром арианської громади в Гоцці. Був він також шкільним куратором і майже напевне працював у містечку до 1612 р., після чого перебрався до Ракува, де мешкав до 1620 р.

Андрій Любенецький брав активну участь у знаменитих соцініанських колокіюмах 1601-02 рр. у Ракуві. Тут же займався літературною діяльністю. Широко відома його праця «Штамбух» (нотатки, куди заносились усі відвідувачі Ракува-соцініани), яка є цінним джерелом арианської минувшини, а також історія Польщі «Poloneutychia».

Помер Андрій Любенецький у Седлісках, що під Любліном, 6 листопада 1623 р.

Стосовно інших гоцанських міністрів є відомості, що Самуель Несицький обіймав цю посаду з 1612 р., а Криштоф Стоїнський — на початку 1640-х рр. Про останнього читаємо: «Із ним навіть Адам Кисіль охоче раду мав».

Поміж гоцанських проповідників відомі імена Генрика Палюдіуса, Криштофа і Петра Стоїнсько-

го), то він є автором польської граматики, за якою навчалися студенти Ракувської академії, в т. ч. й волиняни, зокрема, Гойські.

Оскільки в Гоцанському соцініанському колегіумі викладали вчені з європейським ім'ям, зокрема Теодор Молітор, який після переслідувань у Польщі знайшов притулок у Гоцці, то цілком коректним виглядає припущення, що тут побували найвидатніші арианські проповідники, професори Ракувської академії Криштоф Остерод, Мартін Руар, Андрій Войнаровський та інші. У тому ж Ракуві проходили регулярні релігійно-філософські диспути, на які з'їжджалися соцініани з Німеччини, Франції, Англії, Шотландії. Постійними їх учасниками були й ариани з Гоцанського колегіуму. Звідси велось листування з найвидатнішими представниками освіченої Європи.

Враховуючи відомості про дружні зв'язки Андрія Любенецького з Фаустом Социном, можна припустити, що останній відвідав Гоцанський колегіум під час своєї місіонерської та організаційної діяльності в Речі Посполитій.

Як бачимо, широка освітня й просвітницька діяльність гоцанських соцініан була повсякчас просякнута духом релігійного вільнодумства, сприяла поширенню серед певних верств населення новітніх європейських наукових знань.

Андрій СКОЦИК,

прислухалися, сприяючи становленню українського письменства, української мови, видаючи наукові праці по-українському.

Скоріше за все Гоцанський соцініанський колегіум відкрився в містечку 1600 р. Цілком ймовірно, що його будинок знаходився неподалік замку Гойських, в південно-західній частині сучасної Гощі, можливо, біля Свято-Михайлівської церкви. Можна припустити, що Гойські, надавши приміщення колегіуму, за допомогою ариан заснували й бібліотеку, позаяк книги були дорогими і більшість учнів не могла їх придбати.

Враховуючи соціальний стан Речі Посполитої, можна стверджувати, що в школі вчилися діти міщан, дрібної і середньої шляхти, а сам заклад набув популярності не лише поміж волинян, а й українських та білоруських дітей і, либонь, навіть католиків.

Посилаючись на дані протестантських та єзуїтських шкіл, можемо констатувати, що в колегіумі навчалось до 200 учнів. Оскільки в тодішній Гощі налічувалось бл. 150 дворів, то, ймовірно, існував і гуртожиток на кшталт православних бурсаків. Певне житло надавалося також викладачам, позаяк це були вчені з європейським ім'ям.

Навчальний процес у Гощі будувався за Ракувським статутом (Ракув — польське місто на Радомщині). З Ракувської соцініанської академії надходили і підручники.

Викладалися «сім вільних мистецтв» — граматика, арифметика, геометрія, астрономія, музика, риторика й діалектика. Дві останні дисципліни доповнювалися відповідно поетикою та філософією і логікою.

Крім того, гоцанські учні вивчали етику, можливо, політику, медицину. Теологічний клас (викладання теології — ознака академії) готував соцініанських проповідників та вчителів для усієї Речі Посполитої. Правда, він функціонував з 1638 р.

Аналізуючи структуру тогочасного навчання, можна припустити, що колегіум мав вісім класів — чотири нижчі (граматичні), 2 середні (гуманітарні), 2 вищі (філософський і богословський). Вихованців граматичних і гуманітарних класів називали риег (дитина), а слухачі філософського й богословського, як і в університетах, мали звання studiosus чи спудей (студент).

Викладання велося на основі граматик Альвареса, Доната, Урсіна й Ромерія (для вивчення латини), селективних текстів з Вергілія, Ціцерона, Горация та ін. (для читання й тлумачення римських класиків). Поетику і риторіку вивчали за підручниками Спаліогера, Соареза. Разом з тим соцініани мали

анський колегіум існував ще, ймовірно, до 1644 р.

Крім Гоцанської, на теренах краю функціонувала ще й Бабинська соцініанська школа. Одночасно тут діяла арианська громада. Відомо, що місцевий пан Василь Бабинський, який перейшов із православ'я в соцініанство, перетворив старовинну православну церкву, де були поховані його пращури, на молитовний будинок для єдиновірців.

Недалеко від Бабина знаходились маєтки пана

дворі короля Стефана Баторія, ходив у його улюбленицях, що відкривало шлях до блискучої кар'єри. Але 1577 р. Любенецький переходить в арианство і полишає двір. Нову віру прийняли і його брати Станіслав та Криштоф, які теж стали авторитетними діячами соцініанства.

попри це, Моршковському, котрий був тоді пастором, усе ж вручили позов до суду за звинуваченням «у розповсюдженні арианської секти в Ляховцях». Це був перший випадок притягнення до суду за пропаганду арианства.

Щодо Петра Стоїнського (Статоріуса-Стоїнсько-

До 850-ліття Гощі

З проповіддю і книгою

Ягодинського, соцініанина, на котрого 1639 р. надійшла скарга, що він «з блюзнірською метою наказав підрубати хрест з розп'яттям, що стояв на вигоні містечка Гощі».

А тепер щодо персоналії. Арианську громаду в Гощі, як відомо, створив її дідич Гаврило Гойський, а заснування тут соцініанських зборів припадає на 1600 р.

1602 р. датована перша згадка про школу. Тоді ж Григорій Отреп'єв (майбутній російський цар Лжедмитрій I) «съехал в Гоцце в город к пану Госкому да в Гоцце иначеское платие с себя скинул и учинился миранином, и учал в Гоцце учитися в школе по-латински, и по-польски, и лютеранской грамоте».

Польської мови, до слова, Отреп'єва навчав у Гощі Матвій Твердохліб, колишній чернець Артемії, з котрим він опісля полишив містечко, виїхавши до Брагіна. 1605 р. Твердохліб очолив соцініанське посольство до Москви, описавши це після 1630 р. у книзі «Подорожній московській». 1618 р. він уже був міністром (пастором) у Киселині на Волині. Про це засвідчує запис у «Штамбуху» Андрія Любенецького, мова про якого піде нижче. Упродовж 30 літ Твердохліб проповідував у киселинській громаді. Професорував він і в Ракувській та Киселинській академіях. В останній — після того, як 1638 р. заклад у Ракуві закрили.

В Гощі важливі посади обіймав і Андрій Любенецький герба Роля — один з найвідзначніших соцініан Речі Посполитої. Походив він зі знатного шляхетського роду. Освіту здобув у Паризькій академії. 1569 р. був присутній на Люблінському сеймі, де ухвалювався акт унії Польщі з Литвою. Служив при

Опісля бачимо Андрія Любенецького поміж керівників арианських зборів у Сміглі та Хмільнику. Він бере активну участь у релігійних диспутах, де виявляє високу ерудицію та ораторський хист. Це зближує Любенецького з основоположником віровчення соцініан Фаустом Соціном.

У 1600 р., на запрошення Гаврила Гойського, Любенецький став проповідником, а затим міністром арианської громади в Гощі. Був він також шкільним куратором і майже напевне працював у містечку до 1612 р., після чого перебрався до Ракува, де мешкав до 1620 р.

Андрій Любенецький брав активну участь у знаменитих соцініанських колоквиумах 1601-02 рр. у Ракуві. Тут же займався літературною діяльністю. Широко відома його праця «Штамбух» (нотатки, куди заносились усі відвідувачі Ракува-соцініани), яка є цінним джерелом арианської минувшини, а також історія Польщі «Poloneutychia».

Помер Андрій Любенецький у Седлісках, що під Любліним, 6 листопада 1623 р.

Стосовно інших гоцанських міністрів є відомості, що Самуель Несицький обіймав цю посаду з 1612 р., а Криштоф Стоїнський — на початку 1640-х рр. Про останнього читаємо: «Із ним навіть Адам Кисіль охоче раду мав».

Поміж гоцанських проповідників відомі імена Генрика Палюдіуса, Криштофа і Петра Стоїнських, Петра Моршковського. Останній увійшов в історію, крім того, як учений і поет. 1627 р., в пору переслідувань ариан з боку держави, його взяв на поруки дідич Ляховців, що в Острозькому повіті, Павло Криштоф Сенюта, сам ревний соцініанин, але,

то він є автором польської граматики, за якою навчалися студенти Ракувської академії, в т. ч. й волиняни, зокрема, Гойські.

Оскільки в Гоцанському соцініанському колегіумі викладали вчені з європейським ім'ям, зокрема Теодор Молітор, який після переслідувань у Польщі знайшов притулок у Гощі, то цілком коректним виглядає припущення, що тут побували найвидатніші арианські проповідники, професори Ракувської академії Криштоф Остерод, Мартін Руар, Андрій Войнарівський та інші. У тому ж Ракуві проходили регулярні релігійно-філософські диспути, на які з'їжджалися соцініани з Німеччини, Франції, Англії, Шотландії. Постійними їх учасниками були й ариани з Гоцанського колегіуму. Звідси велось листування з найвидатнішими представниками освіченої Європи.

Враховуючи відомості про дружні зв'язки Андрія Любенецького з Фаустом Соціном, можна припустити, що останній відвідав Гоцанський колегіум під час своєї місіонерської та організаційної діяльності в Речі Посполитій.

Як бачимо, широка освітня й просвітницька діяльність гоцанських соцініан була повсякчас просякнута духом релігійного вільнодумства, сприяла поширенню серед певних верств населення новітніх європейських наукових знань.

Андрій СКОЦИК, учень VII(11) класу Гоцанської гімназії, член Малої академії наук, автор науководослідницької праці «Соцініанство на Волині в кінці XVI -- першій половині XVII століть».

На фото: ЛЖЕДМИТРИЙ I (зліва) та Ф.СОЦИН.